

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عنوان مقاله:

فرهنگ شهید و شهادت در قرآن

طاهره بیبانی

طلبه پایه دوم مدرسه علمیه حضرت رقیه (سلام الله علیها) برازجان

چکیده :

شهادت در فرهنگ اسلامی دومعنای متفاوت است : معنای خاص و دیگری معنای عام و گسترده ؛ معنای خاص شهادت همان کشته شدن در راه خدا در میدان جهاد است که احکام خاصی در فقه اسلامی دارد ، از جمله عدم نیاز به غسل و کفن و تدفین آنان با لباس خونین خود .

«شهادت» نه تنها برای کسانی که توفیق آن را می یابند ، «رستگاری بزرگ» محسوب می شود ؛ بلکه در بعد اجتماعی آن باعث حفظ و بقای موجودیت نظام اسلامی و ارزش های دینی می شود . با گسترش «فرهنگ شهادت» و روحیه ی «شهادت طلبی» در جامعه و ترویج آن در بین عامه ی مردم به خصوص نسل جوان می توان به نتایج بزرگی در تثبیت و تقویت پایه های دینی و مبانی اعتقادی و اسلامی رسید .

قرآن کریم در ده مورد به طور صریح به مسئله «شهید و شهادت» پرداخته و به مواردی چون حیات شهیدان ، برخورداری آنان از فضل و رحمت و مغفرت الهی و نعمت های مادی و معنوی ، آمرزش گناهان شهید ، رزق نیکو برای شهیدان ، دخول در بهشت و اشاره کرده است .

در روایات نیز که «شهادت» معنای وسیعی داشته و حتی غیر کشته شدگان در راه خدا را نیز شامل می شود ، به فضیلت و ارزشمندی «شهید و شهادت» و جایگاه و منزلت آنان اشاره شده است و از شهادت به عنوان بالاترین نیکی ها ، و شرافتمندانه ترین مرگ ها یاد شده است .

شهادت در راه خدا همواره یکی از آرمان ها و آرزوهای ائمه ی معصومین (علیه السلام) و اصحاب خاصّ آنان بوده است که در مواقع مختلف ، آرزوی توفیق و دستیابی به این «فوز عظیم» و سعادت را داشته اند و آن در قالب دعا و نیایش مطرح کرده اند .

کلید واژه : شهید - شهادت - فرهنگ شهادت - فی سبیل الله - شهادت طلبی

در اسلام و لسان قرآن و اهل بیت معصومین (ع)، شهادت گزینش مرگ سرخ متکی بر شناخت واگاهی بر مبنای آزادی و اختیار در مبارزه علیه موانع تکامل و انحرافات فکری است که مجاهد با منطق و شعور و بیداری انتخاب می کند و روحیات یک ملت و تاریخ را تضمین می نماید .

شهادت مکتب سازنده ای است که شگرف ترین اثرات و خلل ناپذیرترین واکنش های نسل های بهم پیچیده تاریخ را داراست . در حقیقت ، شهادت خون دوباره ای است که بر کالبد نیمه جان جامعه وارد می گردد ، خون این عنصر خلیفه الهی در نظام اجتماعی به عنوان گویاترین و مؤثرترین عامل تبلیغ صدق و صفا ، حق و حقیقت آگاهی و سازندگی خواهد بود . شهیدان جان خود را فدا کردند، جان بر کف نهادند، اما دینشان را از دست ندادند، تنها هدف آن ها، اطاعت از ندای حق و احیای دین الهی بود .

زننده نگه داشتن یاد و خاطره شهیدان - بر فرموده ی رهبر معظم انقلاب اسلامی - کمتر از شهادت نیست ، چرا که راه و رسم شهادت ، راه عزت و نجات از اسارت ، نفس و استکبار نیست . و ما از قافله عقب مانده ایم و مهجور از عِنْدَ رَبِّهِمْ یَرْزُقُون ، بدین وسیله ادای دین می کنیم .

سؤال شهیدان از ما ، شما چه کردید ؟

راستی ما چه کردیم ؟ با شهیدان چقدر آشنا شدیم ؟ راهشان را چقدر شناختیم ؟

چطور می توانیم بدون این شناخت ، در پیچ و خم های زندگی ، در پست و مقام ، در چرب و شیرین پول و دنیا، پشت ماشین در عزاداری و در شادمانی در آسانی و سختی ها یعنی در همه حال و در همه جا، یادواره آنان را زننده نگهداریم؟ شهیدان کاری حسینی کردند ، یعنی آن چه باید می کردند، اما، ما چه کردیم ؟

برای پاسخ دادن، امروز هم دیر است، چه برسد به فردا ، فردایی که معلوم نیست فرصت و توفیق آن را داشته

باشیم .

شهید و شهادت در لغت :

کلمات شهید و شهادت از مشتقات «شهد» است . در کتاب های لغوی پیرامون این ماده آمده است :

شَهِدَ يَشْهَدُ شَهَادَةً به معنای خبر قاطع دادن و برنسبت به چیزی است گفته شده شَهِدَ لِفُلَانٍ عَلَى زَيْدٍ بَكْذَا : به نفع و بر ضرر زیر شهادت داد . شَهِدَ بِاللَّهِ : به خدا سوگند خورد . شَهِدَ شَيْءٌ : آن چیز را دید . اسْتَشْهَدُ يَسْتَشْهَدُ اسْتِشْهَادًا . در راه خدا جانبازی کرد و خود را در معرض شهادت قرار داد . (انیس، ۱۳۸۹، ج اول ، ص ۱۰۶۰) کلمه شهید به معنای شاهد «گواه» و حاضر است و یکی از نام های الهی می باشد که به معنای کسی است که در شهادتش امین می باشد و جمع این کلمه «شهداء» می باشد . (ابن منظور ، ج ۳، ص ۲۳۸) و همچنین در قرآن آمده است . «وَأَشْهَدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلَا يُضَارَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ» (بقره ۲۸۲) و هرگاه داد و ستد کردید گواه بگیرید و هیچ نویسنده و گواهی نباید زیان ببیند .

شهید یکی از نام های الهی است که در بسیاری از آیات قرآن به کار رفته است .

«إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ» (حج ۱۷)

البته خدا روز قیامت میانشان داوری خواهد کرد ، زیرا خدا بر هر چیزی گواه است .

راغب اصفهانی معنای دیگری برای شهید قائل است . او معتقد است که شهید کسی است که در حال نزع است و نامیدن او به شهید برای حضور فرشتگان بر بالین اوست که اشاره ای به آیه : «تَنْزَلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا» (فصلت ۳۰) ، فرشتگان به هنگام شهادت بر آن ها فرود آیند و به آن ها می گویند نترسید و اندوه بار

نباشید که بهشت مزدگانی شما است . (راغب اصفهانی، ۱۳۷۴، ج ۲ ، ص ۳۵۶)

آیات دیگر نیز هست که به طور صریح واژه «قتل فی سبیل الله» و مشتقات آن به کار نرفته است و یا از مشتقات واژه ای که دلالت صریح بر معنای «شهید و شهادت» داشته باشد در آن به کار نرفته ولی در عین حال مفهوم و محتوای آن بی ارتباط با مسئله «شهید و شهادت» نمی باشد و از آن جایی که این آیات در بعضی تفاسیر و معجم های موضوعی قرآن جزء آیات شهادت در معنای اصطلاحی (کشته شدن در راه خدا) ذکر شده است . همانند آیه ۲۳ سوره احزاب ، آیه ۱۴۰ سوره آل عمران ، آیه ۵۲ سوره توبه ، آیه ۶۹ سوره زمر ، آرزوی شهادت در ادعیه و زیارات . ائمه معصومین (علیهم السلام) در بسیاری از موارد در قالب دعا و زیارت آرزوی خود به شهادت را مطرح کرده اند و توفیق دستیابی به آن را از خداوند متعال مسئلت نموده اند .

از جمله این ادعیه ، دعا های ماه مبارک رمضان است که در بسیاری از آن ها ائمه (علیهم السلام) درخواست شهادت از درگاه خداوند را مطرح کرده اند . در تمامی صحنه های مناجات این ماه می بینیم که ائمه (علیهم السلام) در ضمن دعا های خود از خداوند خواسته اند تا زندگی آنان را به سعادت و شهادت ختم کند . شاید یکی از دلایل اصلی تأکید بر چنین امری وجود شب قدر در ماه رمضان باشد و از آن جا که سرنوشت و کتاب حیات و ممات انسان ها در این شب رقم می خورد ، استجابت دعا و حتمی شدن خواسته ها و حاجات در این ماه بیش تر از سایر ماه ها و شب هاست . لذا در صورتی که دعای انسان در این ماه و به خصوص در شب قدر مورد اجابت قرار گیرد این امید در انسان تقویت می یابد که مرگ وی شهادت در راه خدا باشد .

با توجه به گفتار ائمه ی معصومین (علیهم السلام) پیرامون فضل و ارزش شهادت و همچنین جایگاه شهیدان نزد خداوند و عملکرد خود معصومین (علیهم السلام) پیرامون شهادت طلبی ، اصحاب و یاران آن بزرگواران نیز همواره به دنبال کسب شهادت بودند و همیشه یکی از مهم ترین آرزو های آنان نائل شده به فوز عظیم شهادت بوده است .

نتیجه گیری :

با گسترش «فرهنگ شهادت» و روحیه ی «شهادت طلبی» در جتمعه و ترویج آن در بین عامه ی مردم به خصوص نسل جوان به نتایج بزرگی در تثبیت و تقویت پایه های دینی و مبانی اعتقادی و اسلامی رسید . در فرهنگ بشری همیشه انسان های فداکار مورد احترام بوده اند حتی کسانی که شهادت از خودگذشگی ندارند در برابر عظمت انسان های از جان گذشته خضوع می کنند و زبان به تحسین آن ها می گشایند در فرهنگ دینی ایثار و شهادت علاوه بر نیک نامی دارای ارزش معنوی و روحانی است انسان فداکار از علائق خویش در راه هدف های متعالی می گذرد تا به رضایت حضرت حق دست یابد و حقیقت و ماهیت ایثار در آیات قرآن کریم و احادیث خود را به خوبی نشان می دهد عصاره فرهنگ و ایثار و شهادت از خودگذشتگی و اخلاص و آزادمنشی است ترویج و اشاعه فرهنگ ایثار و شهادت نقش بسزایی در سازندگی جامعه در ابعاد مختلف دارد که با ترویج آن و حفظ و صیانت از آن می توان روز به روز شاهد تأثیرات مثبت آن بود که توجه به برخی از آسیب های ناشی از آن بسیار ضروری است .

«شهادت» دریچه وصال محبوب و نزدیک ترین راه برای ملاقات با خداوند بزرگ است . از این رو شهادت بزرگ ترین آرمان و آرزوی اولیای الهی و مرادان خدا بوده است .

از آن جا که شهید برای خدا و در راه خدا ، هستی خود را برای نجات و سعادت جامعه فدا می نماید، هر چند پاداش اصلی خود را از خداوند دریافت می کند ، اما بنا بر حکم عقل ، ججامعه نیز به لحاظ حقی که شهید بر گردن آنان دارد مدیون شهید است و باید با تمام وجود دین خود را در قبال شهداء ایفا نماید . زنده نگه داشتن یاد و نام شهید و بزرگ است و زمان و مکان شهادت و مدفن و الگو سازی از شخصیت و سیره ی زندگی و حماسه ایثار گرانه شهید، بخشی از وظایف جامعه نسبت به شهید می باشد. فایده انجام این نوع وظایف عمدتاً به خود مردم باز

می گردد و در حقیقت این ما هستیم که نیازمند شهدا هستیم نه آن که شهدا نیازمند بزرگداشت ما باشند . اجر و مقامی که شهدا نزد پروردگارشان دارند با بزرگداشت مردم از آنان کم یا زیاد نمی شود . بزرگداشت یا تکریم شهید در جامعه یعنی بزرگداشت یا تکریم فرهنگ شهادت و تمام نیکی ها و ترویج روحیه ایثارگری و فداکاری برای ارزش ها و دفاع از جامعه و سرزمین اسلامی است . فرهنگ و روحیه ای که قوام بقاء جامعه و نظام و سرزمین اسلامی ، همواره نیازمند به آن می باشد .

*قرآن کریم

- (۱) ابن منظور، محمد بن مکرم ، لسان العرب ، بیروت ، دارالفکر للطباعة والنشر و التوزیع-دار صادر.
- (۲) انیس، ابراهیم ، معجم الوسیط ، محمد بندر ریگی ، قم ، انتشارات اسلامی ، چاپ سوم ، ۱۳۸۹ هـ ش .
- (۳) بغدادی ، شهاب الدین ، روح المعانی ، بیروت ، انتشارات دار حیاء ، ۱۴۲۰ هـ ق .
- (۴) حسینی دشتی ، سید مصطفی ، معارف و معاریف ، تهران ، موسسه فرهنگی آرایه ، ۱۳۷۹ هـ ش .
- (۵) خمینی ، روح الله ، تحریر الوسیله، قم ، انتشارات دارالعلم ، چاپ اول ، ۱۳۸۶ هـ ش .
- (۶) راغب اصفهانی ، حسین ، مفردات الفاظ قران ، سید غلامرضا خسروی حسینی ، تهران ، انتشارات رضوی
- ۱۳۷۴ هـ ش .
- (۷) سیوطی ، جلال الدین ، درالمثور، بیروت ، انتشارات دارالحیاء .
- (۸) طباطبائی، سید محمد حسین ، تفسیر المیزان ، سید محمد باقر موسوی همدانی(ره) ، قم ، دفتر انتشارات
اسلامی ، چاپ بیست و هشت ، ۱۳۸۸ هـ ش .
- (۹) طبرسی ، فضل بن حسن ، ترجمه مجمع البیان ، علی کرمی ، تهران ، وزارت فرهنگ و ارشاد، چاپ اول
، ۱۳۸۰ هـ ش .
- (۱۰) طبرسی ، فضل بن حسن ، جوامع الجامع ، تهران ، انتشارات دانشگاه ، ۱۳۷۷ هـ ش .
- (۱۱) طریقی ، فخر الدین ، مجمع البحرين ، سید احمد حسینی ، قم ، انتشارات مکتب البعثه ، چاپ سوم ، ۱۳۶۷
هـ ش .

۱۲) فیض کاشانی ، محمد محسن، **تفسیر صافی** ، عبدالکریم عقیقی بخشایشی ، قم ، انتشارات نوید اسلام ،

چاپ چهارم ، ۱۳۸۷ ه ش .

۱۳) قرائتی ، محسن ، **تفسیر نور** ، تهران ، سازمان چاپ و انتشارات ، چاپ پنجم ، ۱۳۸۹ ه ش .

۱۴) هاشمی رفسنجانی ، اکبر، **تفسیر راهنما** ، قم ، بوستان کتاب ، چاپ دوم ، ۱۳۸۶ ه ش .

۱۵) مکارم شیرازی ، ناصر ، **تفسیر نمونه** ، تهران ، دارالمکتب الاسلامیه ، چاپ سی و هفت ، ۱۳۸۶ ه ش .